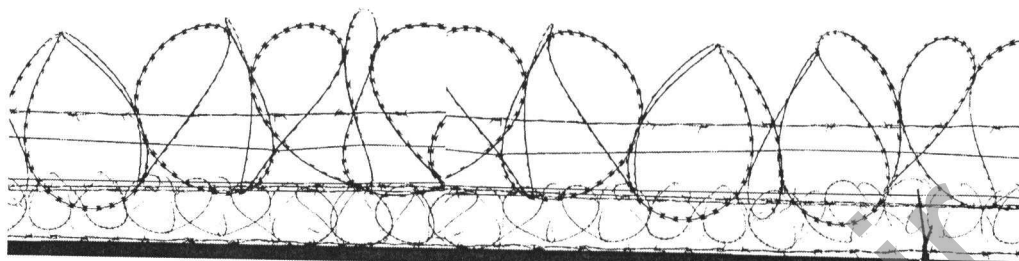

سیرشنامه	لطفی، هادی، ۱۳۶۵-
عنوان و نام پدیدآور	زندان از دیدگاه فقه امامیه و اهل سنت/به کوشش هادی لطفی.
مشخصات نشر	قم: جلوه کمال، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۱۶۶ص.
شابک	978-964-279486-7
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
یادداشت	کتابنامه: ص ۱۵۵-۱۶۵.
موضوع	زندان -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Prisons -- Religious aspects -- Islam
موضوع	زندان (فقه)
موضوع	(Prisons (Islamic law*
ردد بندی کنگره	BP۱۹۵/۶
ردد بندی دیوبند	۳۹۷/۳۵
شماره کتابشناسی ملی	۶-۱۱۳-۵

عنوان:	زندان از دیدگاه فقه امامیه و اهل سنت
به کوشش:	حجت الاسلام هادی لطفی
ناشر:	جلوه کمال
چاپ:	اول - زمستان ۱۳۹۸
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۴۰۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۲۷۹۴-۸۶-۷
توزیع:	قم، مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۳
	۰۹۱۲۴۵۱۰۶۲۲ / ۰۲۵۳۷۸۴۴۴۵۰

زندان

از دیدگاه
فقه امامیه و اهل سنت

حجت الاسلام هادی لطفی

WWW.KITABOOLISLAM.COM

« فهرست »

مقدمه

۱۴	ضرورت تحقیق
۱۵	هدف تحقیق
۱۶	پرسش اصلی و پرسش های فرعی
۱۶	الف. پرسش اصلی:
۱۶	ب. پرسش های فرعی:
۱۷	پیشینه تحقیق:
۱۷	الف. کتاب
۱۸	ب. مقالات
۲۴	ج. پایان نامه ها
۲۵	د. امتیاز پژوهش

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۳۲	مبحث اول: مفاهیم
۳۲	گفتار اول: حبس در لغت و اصطلاح
۳۲	بند ۱. حبس در لغت
۳۳	بند ۲. حبس در اصطلاح فقه

۳۴	بند ۳. حبس در اصطلاح حقوق
۳۴	گفتار دوم: موارد سجن
۳۴	بند ۱. سجن در لغت
۳۵	بند ۲. کاربرد سجن در قرآن و حدیث
۳۵	بند ۳. تعریف زندان از نظر قانون
۳۶	مبحث دوم: کلیات
۳۶	گفتار اول: تاریخچه زندان در اسلام
۳۸	بند ۱. زندان در عصر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم)
۴۰	بند ۲. زندان در عصر امام علی علیه السلام
۴۳	گفتار دوم: حقوق زندانیان
۴۵	مبحث سوم: اقسام زندان در اسلام
۴۵	گفتار اول: زندان ایذایی و مجازاتی
۴۵	گفتار دوم: زندان اصلاحی
۴۵	گفتار سوم: زندان احتیاطی
۴۶	گفتار چهارم: زندان تأدیبی
۴۶	گفتار پنجم: زندان سیاسی
۴۶	گفتار ششم: زندان استحقاقی
۴۶	گفتار هفتم: زندان حفاظتی
۴۶	جمع بندی و نتیجه گیری :

فصل دوم: ادله مشروعیت و اهداف مجازات زندان از دیدگاه فریقین

۵۲	مبحث اول: ادله مشروعیت زندان از دیدگاه فقه شیعه
۵۳	گفتار اول: زندان در احادیث
۵۴	گفتار دوم: زندان در آیات قرآن کریم
۵۴	بند ۱. واژه سجن
۵۴	بند ۲. واژه حبس
۵۴	بند ۳. واژه امساک
۵۵	بند ۴. واژه نفی

۵۵	بند ۵. واژه ارجاء
۵۶	بند ۶. رفتار انسانی با زندانیان
۵۶	بند ۷. دیدگاه اسلام
۵۷	گفتار سوم: زندان در روایات اسلامی
۵۹	بند ۱. کتاب و سنت
۶۱	بند ۲. اجماع
۶۳	بند ۳. عقل
۶۵	مبحث دوم: احکام زندان از دیدگاه اهل سنت
۶۵	گفتار اول: حکم زندانی
۶۶	گفتار دوم: صفت زندان
۶۷	گفتار سوم: اقسام حبس
۶۷	گفتار چهارم: زندانی شدن
۶۸	گفتار پنجم: احکام حبس
۶۹	گفتار ششم: وظایف ولی امر در قبال زندانیان
۷۰	جمع بندی و نتیجه گیری:

فصل سوم: حقوق زندانی از دیدگاه فریقین

۷۴	مبحث اول: حقوق زندانی از دیدگاه شیعه
۷۴	گفتار اول: حق زندانی در صورت تبرئه
۷۵	گفتار دوم: حق زندانی برای حضور در مراسم مذهبی
۷۶	گفتار سوم: حق رفاه
۷۷	گفتار چهارم: حق تعجیل در محاکمه
۷۷	گفتار پنجم: حق زندانی در بودن همسرش با او
۷۸	گفتار ششم: حق نفقه زندانی
۷۹	مبحث دوم: حقوق زندانی از دیدگاه فقه اهل سنت
۸۰	گفتار اول: حق زندانی در صورت تبرئه
۸۰	گفتار دوم: حق زندانی برای حضور در مراسم مذهبی

- گفتار سوّم: حق رفاه ۸۱
- گفتار چهارم: حق تعجیل در محاکمه ۸۱
- گفتار پنجم: حق زندانی در بودن همسرش با او ۸۲
- گفتار ششم: حق نفقه زندانی ۸۲
- جمع بندی و نتیجه گیری : ۸۳

فصل چهارم: موارد زندان از دیدگاه فریقین

- مبحث اوّل: زندان از دیدگاه فقه امامیه ۸۶
- گفتار اوّل: حبس به مجرد اتهام ۸۶
- گفتار دوّم: حبس به دلیل احتراز و دوری از بی بند و باری ۸۷
- گفتار سوّم: زندانی کردن با توجّه به اجرای حکم ۸۸
- گفتار چهارم: حالت‌های حبس به دلیل جنایت در حق نفس و کمتر از آن ۸۹
- گفتار پنجم: شرایط حبس کردن به دلیل شکستن حرمت دین و نمادهای اسلامی ۹۱
- بند ۱. حبس به دلیل ارتداد ۹۱
- بند ۲. زندانی و حبس زندیق ۹۱
- بند ۳. زندانی کردن کسانی که به اهل بیت علیهم السلام توهین می کنند ... ۹۲
- گفتار ششم: حبس به دلیل ترک نماز ۹۷
- گفتار هفتم: حبس به دلیل شکستن حرمت روزه ماه مبارک رمضان ۹۸
- گفتار هشتم: زندانی کردن به دلیل انجام دادن بداعت (کژآینی) ۹۹
- گفتار نهم: حبس به دلیل سهل انگاری در صدور فتوا و روش‌های آن ۱۰۰
- گفتار دهم: حبس به دلیل امتناع از پرداخت کفاره ۱۰۰
- گفتار یازدهم: حبس در صورت لواط ۱۰۱
- گفتار دوازدهم: حبس به دلیل قذف ۱۰۱
- گفتار سیزدهم: حبس فرد معتاد به شراب خواری ۱۰۱
- گفتار چهاردهم: حالت‌های حبس به دلیل تجاوز اموال ۱۰۲
- بند ۱. حبس فردی که پس از قطع عضو باز هم به سرقت ادامه می دهد ۱۰۲
- بند ۲. حبس دزد و توبیخ آن به دلیل تأخیر انداختن قطع عضو وی ۱۰۳

- بند ۳. حبس متهم به اتهام سرقت..... ۱۰۳
- بند ۴. حبس به دلیل شرايطی که به غصب ربط داشته باشد..... ۱۰۳
- بند ۵. حبس به دلیل اختلاس از بیت المال..... ۱۰۴
- بند ۶. حبس فردی که از زکات امتناع می‌ورزد..... ۱۰۶
- بند ۷. حبس به دلیل بدهکاری..... ۱۰۶
- مبحث دوم: زندان از دیدگاه فقه اهل سنت..... ۱۱۰
- گفتار اول: امکان حبس متهم به صرف اتهام وجود ندارد..... ۱۱۱
- گفتار دوم: زندانی برای احتراز و دوری..... ۱۱۴
- گفتار سوم: زندانی کردن با توجه به اجرای حکم..... ۱۱۵
- گفتار چهارم: حالت‌های حبس به دلیل جنایت در حق نفس و کمتر از آن..... ۱۱۷
- بند ۱. حبس قاتل عمد برای نبود مساوات در خون قاتل و مقتول..... ۱۱۷
- بند ۲. حبس قاتل عفو شده در جرم قتل عمد..... ۱۱۸
- گفتار پنجم: شرایط حبس به دلیل شکستن حرمت دین و نمادهای اسلامی .. ۱۱۸
- بند ۱. زندانی به دلیل ارتداد..... ۱۱۸
- بند ۲. زندانی و حبس زندیق (کفر و بی اعتقادی)..... ۱۲۱
- بند ۳. زندانی کردن کسانی که به اهل بیت توهین کنند..... ۱۲۲
- گفتار ششم: حبس به دلیل ترک نماز..... ۱۲۲
- گفتار هفتم: حبس کردن به دلیل تجاوز به حرمت ماه رمضان..... ۱۲۴
- گفتار هشتم: زندانی کردن به دلیل انجام دادن بداعت (کژآیینی)..... ۱۲۵
- بند ۱. حبس کردن فرد کژ آئین مدعی..... ۱۲۵
- بند ۲. حبس کردن فرد کژ آیین غیر داعی..... ۱۲۶
- گفتار نهم: حبس به دلیل سهل انگاری در صدور فتوا و روش‌های آن..... ۱۲۶
- گفتار دهم: زندانی کردن به دلیل امتناع کردن از پرداخت کفاره (دیه)..... ۷۲۱
- گفتار یازدهم: حبس کردن شخصی که رفتار قوم لوط را انجام دادند:..... ۱۲۸
- گفتار دوازدهم: حبس شخص به دلیل قذف..... ۱۲۸
- گفتار سیزدهم: حبس فرد معتاد به شراب خواری و سرزنش و توبیخ کردن او..... ۱۲۹
- گفتار چهاردهم: زندانی به دلیل بی بند و باری و فساد اخلاقی..... ۱۲۹
- بند ۱. حبس به دلیل زنانه شدن..... ۱۳۰
- بند ۲. حبس به دلیل مردانه شدن..... ۱۳۰

- بند ۳. حبس کردن فردی به دلیل کشف عورت (فرج) در حمام عمومی .. ۱۳۱
- بند ۴. حبس کردن فردی که آواز را به عنوان کار معرفی کرده باشد ۱۳۱
- گفتار پانزدهم: شرایط حبس کردن به دلیل تجاوز به اموال ۱۳۱
- بند ۱. حبس کردن فردی که پس از قطع عضو باز هم به سرقت ۱۳۱
- بند ۲. حبس کردن دزد و توییح کردن آن به دلیل ۱۳۱
- بند ۳. حبس متهم به اتهام سرقت ۱۳۲
- بند ۴. حبس کردن به دلیل شریطی که به غصب ربط داشته باشد ۱۳۲
- بند ۵. حبس به دلیل اختلاس از بیت المال مسلمان ها است ۱۳۲
- بند ۶. حبس فردی که از دادن زکات امتناع کرده باشد ۱۳۳
- بند ۷. حبس کردن به دلیل بدهکاری (احکام حبس بدهکار) ۱۳۳
- جمع بندی و نتیجه گیری: ۱۳۷

خاتمه و نتیجه گیری

- أ. نتیجه گیری : ۱۴۵
- ب. پاسخ به سؤال اصلی تحقیق ۱۴۹
- ج. محدودیت های پژوهش ۱۴۹
- د. پیشنهادات: ۱۵۰
۱. پیشنهادات اجرایی ۱۵۰
۲. پیشنهادات پژوهشی ۱۵۱

فهرست منابع و مآخذ

- أ. کتاب های فارسی ۱۵۵
- ب. کتاب های عربی ۱۵۷
- ج. مقالات ۱۶۳
- د. پایان نامه ۱۶۴
- ه. قوانین ۱۶۵
- و. سایت ۱۶۵

مقدمه

ضرورت تحقیق

هدف تحقیق

پرسش های اصلی و فرعی

پیشینه تحقیق

www.ketab.ir

انسان موجود اجتماعی است و نیازهای گوناگون او، جز در سایه تعاون و همکاری با یکدیگر تأمین نمی‌شود، از سوی دیگر، انسان خواسته و تمایلات فراوانی دارد که دوست دارد به همه آن‌ها برسد و این کار عملاً امکان‌پذیر نیست، لذا انسان اگر به حال خود رها شود و حوزه فعالیت‌های او محدود نگردد قطعاً اصطکاک و تصادم به وجود خواهد آمد. چرا که انسان با توجه به غرایزی که در نهاد او وجود دارد، دوست دارد دیگران را در جهت منافع خود استخدام و استثمار نماید و در نتیجه اجتماع انسان گرفتار هرج و مرج و ناامنی خواهد شد و برای جلوگیری از ناامنی ضرورت وجود قانون در جامعه مطرح می‌گردد و بعضاً اجرای قانون موجب زندان می‌گردد و ضرورت وجود زندان احساس می‌شود. به بیان دیگر: نظام آفرینش بر پایه تقوا و پاکی استوار است، تطهیر و طهارت، صلح و صفا و حسن و جمال، جز جدایی ناپذیر نظام الهی است و اصولاً انسان بر اساس فطرت توحید و خداپرستی - که ریشه همه طهارت و پاکیزگی است - آفریده شده و همه سعی و تلاش انبیا و اولیا، راهنمایی انسان و جهت دادن به او در این مسیر خلاصه می‌شود. خالق این نظام، خود جامع و

همه صفات کمال و جلال بوده و از صفات سلبی منزّه و از شرور، زشتی و جرم و گناه بیزار است و اهل طهارت را به شدت دوست دارد.

نتیجه آن که جرم و جنایت، گناه و معصیت، فساد و ضلالت و... همه ساخته و پرداخته دست بشر است. هوای نفس و تمایلات شهوانی و افسون طلبی انسان است که همه چیز را در انحصار خود قرار می دهد و جامعه را به فقر و هلاکت می کشاند و در این راستا است که جرم و جنایت، خواسته و ناخواسته، رخ می دهد و برای این که جامعه از پیامدها و تأثیرات آن مصون بماند چاره ای جز مقابله و برخورد قانونی نیست و گرنه همانند میکروب و بیماری مسری همه را آلوده و مبتلا می سازد و در این جا است که فلسفه وجودی قانون کیفری و جزایی، حبس و تعزیرات تبیین می گردد و در اثر اعمال و اجرای آن موضوع (زندانی) مطرح می گردد.

بررسی تطبیقی زندان و زندانی در فقه و احکام فریقین موضوعی است که از دیرباز فکر را به خود مشغول نموده است. نظر به وجود قوانین اسلام در زمینه تأمین سعادت و سلامت جامعه بشری، آن چه خود را بیشتر نمایان می سازد، تفاوت احکام می باشد. لذا حسب مورد، می توان تفاوت هایی را در بین احکام اسلامی در بین شیعه و اهل سنت بازخوانی نمود. در این پژوهش وضعیت زندان و زندانی در مذاهب شیعه و اهل سنت، مورد بررسی قرار گرفته و جایگاه زندان و زندانی در این مکتب انسان ساز، با توجه به شأن و کرامت، حفظ حقوق انسانها و نیز نقش زندان را در زندگی اجتماعی افراد زندانی، بیان می کند.

از دیدگاه اسلام، خداوند انسان را موجودی شریف و نمونه قرار داده و مزایایی به او بخشیده که سایر موجودات از آن محرومند. یکی از امتیازات افراد آزادی اراده، توأم با مسئولیت است که به موجب آن میتوانند سرنوشت

خویش را رقم زند و نتیجه کار خوب و بد خویش را ببیند. آفریدگار جهان با همه سلطه و سیطره‌ای که بر همه موجودات دارد، انسان را در حدود اختیاراتی که او بخشیده است، مطلقاً ملزم به انجام کارها نساخته، بلکه وسیله امر و نهی و ارشاد و بیان عاقبت امور، بدون سلب آزادی و استقلال وی، افعال و حرکات انسانی را تحت انضباط در آورده است. در نزد اسلام، عقل و منطق از حقوق فطری انسان‌ها به شمار می‌رود تا با به کار انداختن آن، به حل و فصل مسائل زندگی خویش پردازند. در غیر این صورت، با حیوانات تفاوتی نخواهند داشت.

مجازات زندان که در دین اسلام و توسط حکومت‌ها و خلفا به عنوان ابزار مجازات (تنبیه و یا درمان و اصلاح) در نظر گرفته شده است، در بین مذاهب مختلف اسلامی، چه شیعه و چه مذاهب مختلف اهل سنت به آن پرداخته شده است. این پژوهش هم در واقع در پی بررسی دیدگاه‌های هر کدام از مذاهب مختلف درباره زندان و زندانیاست تا به یک تبیین جامع و دقیق از مسأله پردازد.

در بحث ضرورت این تحقیق باید گفت:

رشد و شکوفایی جوامع بشری از یک طرف و وجود مکانهایی محصور شده جهت کنترل و مراقبت از انسانهای خاطی از طرف دیگر، موضوعی بوده که وجود و ضرورت تحقیق و انجام این پژوهش را ضروری به نظر می‌رساند. لذا باید بررسی وضعیت سیر تاریخی زندان و زندانی جایگاه زندانی در اسلام و احکام فقهی آن و این که زندانی مانند هر انسان دیگری حق حیات و زندگی دارد و زندان در دوره‌های مختلف محیطی برای اصلاح و تربیت افراد بوده و یا فقط جنبه تنبیه و تحدید برای آنان داشته است؟ صورت پذیرد.

با توجه به این که زندان، ابزاری جلوگیری از بروز انحرافات در جامعه می‌باشد و در جوامع مختلف از آن برای تأدیب و تنبیه افراد مجرم استفاده می‌شود، از این رو ضروری به نظر می‌رسد که دیدگاه‌های متعدد در این حوزه جمع‌آوری گردد تا بتوان به تبیین دقیقی از جایگاه زندان و نقش آن در جلوگیری و یا ایجاد انحراف و جرم در جامعه دست یافت. دین اسلام به عنوان کامل‌ترین دین الهی که تمامی زوایای زندگی بشر را مد نظر داشته، از مسأله جرم و بزه و انحراف در جامعه غافل نمانده و برای جلوگیری از بروز جرم و تأدیب مجرمان و بازگرداندن آن‌ها به زندگی معمولی در جامعه تدابیری اندیشیده است. مذاهب مختلف اسلامی هر کدام با نگاه ویژه خود به این مسأله نگریده‌اند. فهم جایگاه واقعی و حقیقی زندان در دین اسلام در جامعه ما به عنوان یک جامعه دینی بسیار مهم است؛ از طرف دیگر وجود جرایم متعدد و وجود قانون زندان برای بسیاری از این جرایم ضرورت درک مسأله را روشن می‌سازد. لذا این پژوهش در صدد است تا جایگاه زندان و نقش آن را در جامعه اسلامی از منظر فریقین، بررسی نماید.

به عنوان هدف تحقیق یادآور می‌شویم:

تبیین جایگاه زندان و زندانیان در فقه شیعه و اهل سنت، بررسی و تبیین نقش زندان بر افراد زندانی و زندگی اجتماعی و خانوادگی آن‌ها، بررسی سیر تاریخی پدیده زندان و زندانی در اسلام، شناخته شدن محیط زندان و عملکرد آن برای افراد مجرم، این که معیار احکام اسلام برای زندانی کردن افراد مجرم چیست و در نهایت هدف از وجود زندان و زندانی چیست و با زندانی کردن افراد چه نتیجه‌ای برای زندانی و جامعه به دست خواهد آمد؟ هدف این تحقیق است.

پرسش اصلی و پرسش‌های فرعی از این قرار است:

الف. پرسش اصلی:

احکام زندان از دیدگاه فریقین چیست؟

ب. پرسش‌های فرعی:

زندان چیست و زندانی کیست؟

در نظام کیفری اسلام حبس جایگاه و مجوز شرعی دارد؟

نظرات علماء شیعه و اهل سنت در مورد حبس (زندان) چیست؟

وضعیت زندان‌ها و حقوق زندانیان با توجه به احکام مذاهب اسلامی در

تاریخ اسلام چه تغییراتی را پذیرفته است؟

نقش حبس در زندگی اجتماعی افراد مجرم چیست و فقه شیعه و اهل

سنت در این زمینه چه نظراتی دارد؟

فرضیه‌های تحقیق از این قرار است:

زندان مکانی است که اشخاص از نظر فیزیکی، محدود، توقیف و معمولاً

از آزادی‌های شخصی محروم می‌شوند و در قانون به افرادی که در زندان

به‌عنوان یک مجازات قانونی که به صورت حکم از سوی دادگاه صادر شده

است، که به دلیل ارتکاب جرم به کار می‌روند.

کیفر حبس دارای مبانی شرعی می‌باشد و در نظام کیفری اسلام حبس

جایز است.

فقه شیعه و اهل سنت دارای وجوه اشتراک زیادی در احکام زندان و زندانی هستند.

علماء شیعه و اهل سنت با توجه به مبانی شرعی حبس در تمام زمینه‌ها

را قبول دارند.

زندان در گذشته بیشتر به خاطر تحدید و شکنجه افراد به کار رفته است و اکنون جنبه اصلاحی و تربیتی دارد. به همین علت جنبه فقهی برخی از مسائل حبس دست خوش تغییر قرار گرفته است و از نظر اسلام هر جرمی منتهی به حبس نمی‌گردد.

در خصوص پیشینه تحقیق یاد آور می‌شویم:

کارهای پژوهشی و فقهی در این زمینه صورت گرفته است اما به علت پراکندگی نتوانسته به خوبی مورد استفاده قرار گیرند. این تحقیقات بیشتر جنبه حقوقی داشته است تا فقهی و یا در مورد یک جرم خاص بحث شده که بیشتر از منظر فقه شیعه بوده، و کمتر از این منظر به خصوص در مورد احکام زندان و زندانی به طور جامع و در میان آراء اهل سنت بحثی به میان آورده است. لذا در پژوهش‌های صورت گرفته به علت پراکندگی نتوانسته است به خوبی مورد استفاده دانش پژوهان و علاقمندان به تحقیق و تفحص در این زمینه قرار گیرد. در ذیل به نمونه‌هایی از این قبیل پژوهش‌ها اشاره می‌گردد:

الف. کتاب

۱. کتاب السجن فی النصوص و الفتاوی. نوشته آیت الله نجم الدین طبسی با توجه به حجم کتاب، از لحاظ لغوی و اصطلاحی در مورد زندان بحثی نداشته و خواننده از لحاظ تاریخی با مقوله زندان آشنا نمی‌شود. اصل این کتاب به زبان عربی است. کتاب یاد شده دارای محتوای بسیار گسترده‌ای بوده و خواننده نمی‌تواند با کتاب رابطه خوبی برقرار کند.

۲. کتاب احکام السجون بین الشریعه و القانون (احکام زندان در اسلام) نوشته آقای احمد وائلی با ترجمه آقای محمد حسن بکائی در این کتاب در رابطه با احکام زندان توضیحاتی آورده شده است، اما

تفکیک فقهی آن مناسب و جوابگو نبوده و لذا خواننده عام متوجه مبانی فقهی اهل سنت در آن نمی‌شود.

ب. مقالات

۱. بررسی جایگاه زندان از دیدگاه اسلام. نوشته حسین اکبری

نویسنده در قمستی از پژوهش خود می‌نویسند: «مجازات زندان در اسلام، به عنوان مجازاتی اصلی مطرح نیست؛ موارد مجازات زندان در نظام کیفری اسلام به تعداد انگشتان یک دست هم نمی‌رسد و نگاهی گذرا به دیدگاه‌های عالمان اسلامی، بیانگر آن است که آنان به مجازات‌هایی که در سیستم‌های عدالت کیفری به عنوان «مجازات‌های سالب آزادی» مطرحند، به دیده منفی می‌نگرند و آن را نادرست می‌دانند. آنان امروزه علاوه بر معایب متعدد این مجازات‌ها برای جامعه و شخصیت بزهکار، از زندان به عنوان «دانشگاه جرم» نام می‌برند. توجه کامل و دقیق به موارد ذکر شده مقاله حاضر نیز، مبین این موضوع است که غالب قریب به اتفاق این موارد، تنها به عنوان بازداشت‌های احتیاطی و به ویژه بازداشت موقت تا تکمیل تحقیقات مطرح است و روشن است امروزه ابزارها و وسایل دیگری نیز، تأمین کننده غرض قصات، جهت دسترسی به متهم و جلوگیری از فرار او وجود دارد که از آن جمله، قرارهای ذکر شده در ماده ۱۲۹ آیین دادرسی کیفری، از قبیل التزام با قول شرف، التزام با تعیین وجه التزام، کفالت و اخذ وثیقه است. ایشان در بحث خود به مسأله زندان اشاره می‌کنند و این که زندان در اتهام قتل وارد شده است چنان که بسیاری از فقیهان ما و مالک بن انس، به مضمون آن‌ها فتوا داده‌اند؛ اگرچه محقق حلی، شهیدین و دیگران مخالفت کرده‌اند به این دلیل که این مورد، مجازاتی است که سببش ثابت نشده است.

در مورد مدت حبس نیز اختلاف کرده‌اند. بسیاری از فقیهان فتوا داده‌اند که مدت حبس شش روز است و بعضی آن را سه روز دانسته‌اند و نیز به برخی دیگر نسبت داده شده که مدت آن را تا یک سال هم دانسته‌اند.

۲. مطالعه مقایسه‌ای احکام زندان در اسلام و ایران. نوشته حمید مسجد

سرای، محمد روحانی مقدم و مونا حبیبیان

کلیات مباحث مطرح شده توسط اشخاص مورد اشاره در این زمینه است که، یکی از معمول‌ترین مجازات‌هایی که برای مجرمین در نظر گرفته می‌شود مجازات سلب آزادی است و ابزار مورد استفاده جهت سلب آزادی مجرمین همان زندان است. هدف از تحقیق حاضر این است که مشخص گردد که دین اسلام به عنوان کامل‌ترین و جامع‌ترین دین الهی تا چه مقدار به تشریح احکام جزایی پرداخته است و در خصوص مجازات زندان که نمونه بارزی از احکام جزایی می‌باشد؟ و چه احکامی را وضع نموده است؟ به همین دلیل در این مقاله موضوع زندان از منظر اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که زندان به عنوان یک مجازات در دین اسلام و به تبعه آن در کشور ایران مورد پذیرش قرار گرفته است و استفاده از زندان در برخی از جرایم حدی و تعزیری مشروع می‌باشد، هر چند که گستردگی کاربرد آن در احکام تعزیراتی به مراتب بیشتر از احکام حدی می‌باشد. در ادامه عنوان نموده‌اند که نظام کیفری در هر جامعه‌ای براساس ارزش‌های پذیرفته شده در آن جامعه پایه گذاری شده است، در شریعت اسلام نیز مجموعه‌ای از ارزش‌های مربوط به امور فردی و اجتماعی تبیین شده است و هر عملی که بر خلاف این ارزش‌ها انجام پذیرد جرم محسوب می‌گردد و مجرم باید مورد مجازات قرار گیرد. حبس و زندانی نمودن مجرمین و ایجاد فضایی مناسب جهت جلوگیری از ورود آزادانه مجرمین به محیط اجتماعی یکی از راهکارهایی

است که در طول تاریخ حقوق کیفری به اشکال مختلف مورد استفاده قرار گرفته است و در هر مقطعی از زمان با توجه به نوع جرم و نوع نگرش جوامع حقوقی به مسأله جرم کاربردهای متعددی را برای زندان فراهم نموده است. به گونه ای که زندان علاوه بر تنبیه و اصلاح مجرمین بستر مناسبی را برای عبرت گرفتن دیگران و جلوگیری از تکرار جرم ایجاد کرده است. هدف از این تحقیق بررسی این موضوع است که دین اسلام در خصوص مجازات زندان که نمونه بارزی از احکام جزایی می باشد، دستورات واضح و مشخصی را وضع نموده است و تا چه حد به جزئیات احکام اشاره نموده است.

۳. جایگاه زندان در اندیشه دینی. نوشته سرکار خانم عدرا خلیلی

ایشان در مقدمه خود در خصوص جایگاه زندان در اندیشه دینی چنین می گویند: «انسان، این اشرف مخلوقات و خلیفه الهی^۱ که خداوند به لحاظ خلقت او، خود را احسن الخالقین می نامد^۲ و فرشتگان را به سجده وی فرمان می دهد^۳ و شیطان را به لحاظ سرپیچی از این امر از درگاه خود می راند،^۴ آزاد آفریده شده است. زیرا اگر انسان آزاد نبود، قوه عقل که فصل بین انسان و حیوان شمرده می شود، برای او ثمری نداشت و مجازات های دنیوی و اخروی برای او مقرر نمی گردید. خداوند این آزادی و آزادگی انسان را تا بدان حد مورد توجه قرار داده است که حتی در پذیرش دین اجبار او را روا نمی دارد. انسان آزاد است لیکن نه مطلق العنان؛ بلکه آزادی او در عرصه حیات اجتماعی محدود به حدود رعایت حقوق و آزادی های دیگران است. خداوند متعال هم انسان متجاوز به حریم آزادی دیگران را و هم کسانی را که به تجاوز تن داده و

۱. بقره (۱)، آیه ۳۰.

۲. مؤمنون (۲۳)، آیه ۱۴.

۳. حجر (۱۵)، آیه ۲۹.

۴. اسراء (۱۷)، آیه ۶۵ و ۶۱.

در حفظ حق طبیعی خود کوشش نمی‌کنند، نکوهش می‌کند. قانون مجازات اسلامی نیز با اتکا بدان اصول برای صیانت حقوق مزبور ضمانت اجرای کیفری قائل شده است. علاوه بر حمایت‌ها و تأییداتی که از آزادی در مفهوم عام آن به عمل آمده، آزادی تن نیز در اسناد مختلف و متعدد مورد حمایت قرار گرفته است؛ از جمله ماده ۷ اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه و بند یک ماده ۹ میثاق حقوق بین‌المللی، اصل یکم قانون اساسی فرانسه ماده بیست اعلامیه اسلامی حقوق بشر (قاهره) به آزادی تن توجه نموده‌اند.

مواردی که به موجب قانون و با رعایت ترتیبات قانونی و به دستور مقام آزادی تن نیز مثل سایر آزادی‌ها علی‌رغم تمام. «صلاحیت دار صورت گیرد تأییدها و تأکیدهایی که بر رعایت آن‌ها صورت گرفته، حدود و ثغوری دارد و در واقع در جایی که مصلحت جامعه ایجاب نماید و قانون چنین اجازه‌ای بدهد، آزادی تن سلب یا محدود می‌شود. آزادی تن مصادیق متعددی دارد از جمله، دستگیری، تحت نظر قرار دادن، جلب، توقیف، بازداشت، حبس، اخفا، ربودن، بردگی و ...، لیکن در مقاله حاضر فقط دو مقوله (توقیف یا بازداشت) و (حبس یا زندان) مورد نظر قرار گرفته است».

۴. جایگاه زندان از دیدگاه اسلام. نوشته حمیدرضا کمبری

در ابتدای سخن خود به موضوع اذعان دارد که دین مبین اسلام که آخرین دین الهی و مجموعه‌ای کامل از قوانین الهی برای بشر است، مجموعه‌ای از پدیده‌ها و نبایدها برای هدایت و ارشاد انسان‌ها است و لذا دستوراتی که در آن آمده، همگی برای رسانیدن انسان و جامعه به سعادت و کمال است و دینی که اتکا و پشتوانه آن وحی و اتصال به خداوند متعال است، هیچ‌گونه اغماض و پیچیدگی در آن نیست و اگر در مواردی مشاهده می‌شود بعضی احکام دارای اغماض و پیچیدگی است. این اغماض نقص به خداوند متعال نیست، بلکه

این اغماض در اثر نقصان در عقل و فکر ما انسان‌ها است. یکی از احکام اسلامی که در مورد آن کمی اغماض و پیچیدگی وجود دارد مسأله زندان و زندانی است. وی در قسمتی از پژوهش خود به این موضوع می‌پردازد که سعی و تلاش بر این است دستور الهی را در حد توان و بضاعت خود مورد بررسی قرار داده و بررسی نماید که آیا حکم زندان در شریعت اسلام وجود دارد یا خیر؟ و جایگاه آن کجا است؟ اگر حکم زندان در اسلام وجود دارد و دستوری از طرف شارع است، جایگاه آن کجا است؟ مواردی که اسلام حکم به زندان نموده، کجا است؟ و در چه مواردی دستور به زندان داده است. آیا این حکم زندان که از طرف شارع بیان شده و جوبی است؟ و یا این که استحباب دارد و اجباری نیست؟ و لذا با بررسی روایات اهل بیت (سلام الله علیهم اجمعین) به دنبال اثبات مباحث طرح شده می‌گردد. ایشان در قسمتی از مباحث خود اظهار می‌دارند که: «مجازات زندان در اسلام، به عنوان مجازاتی اصلی مطرح نیست؛ موارد مجازات زندان در نظام کیفری اسلام به تعداد انگشتان یک دست هم نمی‌رسد و نگاهی گذرا به دیدگاه‌های عالمان اسلامی، بیانگر آن است که آنان به مجازات‌هایی که در سیستم‌های عدالت کیفری به عنوان «مجازات‌های سالب آزادی» مطرحند، به دیده منفی می‌نگرند و آن را نادرست می‌دانند.

موارد زندان: زندان در اتهام قتل وارد شده است چنان که بسیاری از فقیهان ما و مالک بن انس، به مضمون آن‌ها فتوا داده‌اند؛ اگرچه محقق حلی، شهیدین و دیگران مخالفت کرده‌اند به این دلیل که این مورد، مجازاتی است که سببش ثابت نشده است. و در مورد مدت حبس نیز اختلاف کرده‌اند. بسیاری از فقیهان فتوا داده‌اند که مدت حبس شش روز است و بعضی آن را سه روز دانسته‌اند و نیز به برخی دیگر نسبت داده شده که مدت آن را تا یک سال هم دانسته‌اند. با

این حال، همه این مطالب همان طور که صاحب جواهر بدان تصریح کرده تنها در مورد اتهام به قتل است و اتهام ایراد جرح را شامل نمی‌شود».

۵. قدرت، راهبردهای انضباطی، و جامعه زندان‌گونه، نوشته میشل فوکو

میشل فوکو (۱۹۲۶-۸۴) یکی از منتقدانی است که با دیدگاه‌هایش تأثیرات به‌سزایی بر کارکرد تئاتر پس از وقایع سال ۱۹۶۸ گذاشت. از دهه هفتاد، فوکو در بیشتر نوشتارهایش به منظور پیشبرد اهداف ضد ایدئولوژیک خود، بارها بر دوگانه قدرت، دانش و مفهوم گفتمان قدرت اشاره کرد. او با روی آوردن به دوران تاریخ اروپا تلاش کرد ایدئولوژیهای قدرت حاکم را از گذشته تا امروز بر خوانندگان آشکار سازد. به سخن دیگر، همان طور که همیلتون می‌نویسد: «ادبیات گذشته این شرایط را [برای فوکو] فراهم آورد که قدرت را در درون صور سیطره‌افکنی که آن را مشروع می‌کنند تا بر جامعه اعمال گردد، واکاوی نماید». تبارشناسی نهادی از قدرت، از نمای کلی، درکنار چگونگی اعمال آن بر جامعه، رهیافتی است که فوکو آن را سرلوحه کارش قرار می‌دهد. تأثیرگذارترین نوشتار او، مراقبت و تنبیه: زایش زندان (۱۹۷۵) است. در این کتاب او جوامع را از نظر چگونگی اعمال قدرت به دو گروه پیشامدرن و مدرن تقسیم می‌کند. اگر اعمال قدرت از بالا به سطوح پایین جامعه صورت پذیرد، یعنی قدرت از پادشاه آغاز و به دیگر نهادهای زیردست حرکت کند، با قدرت سلطنتی royal power مواجه‌ایم. در این جامعه پیشامدرن، پادشاه است که مرجع اصلی قانون‌گذاری است^۱. ارتکاب جرم به معنای بی‌حرمتی به پادشاه و مخدوش کردن سامانه حکومتی اوست. کسی که در این جامعه مرتکب جنایتی شده باشد، با شدیدترین مجازات روبه‌رو می‌شود. اجرای مجازات او که به‌طور علنی در میدان‌های شهر اجرا می‌شد، بسیار بی‌رحمانه بود و محکوم پیش از

۱. فوکو، میشل، مراقبت و تنبیه تولد زندان، ترجمه افشین جهاننده، نیکو سرخوش، ص ۹۵-۸۹.

آن که جاننش را از دست بدهد، به طرز اسفناکی شکنجه می‌شد. اما انقلاب فرانسه این روند را دگرگون ساخت، و نوع قدرت از سلطنتی به بورژوازی یا مردمی انتقال یافت چون این طبقات متوسط و پایین فرانسه بودند که در برابر اشرافیت به پا خاستند. بنابراین، هرم قدرت واژگون شد و قدرت از پایین به سطوح جامعه اعمال شد. به گفته آلتوسر (Althusser)، انقلاب فرانسه که پنداشتها و نگره‌های جدیدی را در جوامع غربی سده نوزدهم حاکم کرد، قوانین جزایی و سامانه دادگستری را هم اساساً دگرگون ساخت. بنابر سخن ضیمران، قوانین جدیدی که پارلمان فرانسه در سده نوزدهم وضع کرد در راستای بازداری افراد از ارتکاب جرم تعیین شدند نه مجازات خشونت بار علنی آن‌ها. همچنین، برای آن که هم از میزان خشونت و از مخارج برگزاری مراسم مجازات کاسته شود، و هم از شورش احتمالی مردم جلوگیری شود، قدرت بورژوازی از راهبردهای انضباطی در جهت «تولید و کارایی اجتماعی» و «عبرت همگان» بهره گرفت. در حقیقت، چیرگی بر جسم افراد به چیرگی بر روح و روان آن‌ها تغییر یافت. از جمله این راهبردهای انضباطی می‌توان به انضباط، نظارت و مراقبت اشاره نمود. مفهوم انضباط، طبق تعریف فوکو، راهبرد یا شیوه‌ای است که قدرت مردمی آن را به کار گرفته تا تمرین‌ها و آموزشهایی را به تن آدمی بدهد و از آن فردی فرمانبردار بسازد».

ج. پایان نامه‌ها

این پژوهش به «بررسی تطبیقی احکام زندان و زندانی در حقوق و مذاهب اسلامی» می‌پردازد که در آن مطالبی در قالب تاریخچه، تعریف، طبقه بندی، مشروعیت، کارکرد، جایگاه، و هم چنین احکام و حقوق زندان و زندانی در مذاهب پنجگانه اسلام (امامیه، مالکیه، شافعیه، حنفیه و زیدیه) و حقوق

ایران مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از این پژوهش، بیان دیدگاه‌ها و تطبیق موارد فوق با همدیگر و نتایج حاصله از آن می‌باشد. نتایج به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد که زندان در دوره اسلامی، به عنوان یک امر مشروع جهت امنیت و آرامش فرد و جامعه، احترام به شخصیت حقیقی و حقوقی انسان‌ها، حفظ کرامت انسان پذیرفته شده که در دوران‌های مختلف حکومت‌ها این مشروعیت گاهی به عنوان تنبیه افراد خلافکار و گاهی هم راهی برای اصلاح و تربیت مجرمان تلقی شده است. در بین مذاهب اسلامی در ارتباط با احکام و حقوق زندانی تفاوت و تشابه‌هایی وجود دارد. امروزه در حقوق ایران از سوی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در جهت پیشبرد اهداف عالی‌ه اسلام همان روش زندان در صدر اسلام و در حکومت امام علی (علیه السلام) که مبتنی بر اصلاح و تربیت مجرمان بود گام‌های مهمی برداشته شده است که مهم‌ترین آن‌ها تلاش در جهت تأمین حقوق زندانی و خانواده آن و همچنین اصلاح و تربیت مجرمان، جایگزین‌های مجازات حبس و بازگشت مجدد آن به جامعه و شروع زندگی عادی می‌باشد. این پژوهش هم در واقع در پی بررسی دیدگاه‌های هر کدام از مذاهب مختلف در باره زندان و زندانی است تا به یک تبیین جامع و دقیق از مسأله پردازد.

د. امتیاز پژوهش

اما امتیاز خاص این پژوهش شناسایی و شناساندن احکام زندان با استناد به آیات، احادیث، روایات و از منظر علمای شیعی و اهل سنت می‌باشد.

در باره روش تحقیق یادآور می‌شویم:

این پژوهش به روش تحلیل محتوا است از طریق ابزارهایی همچون کتابخانه و نرم افزارها و فضای مجازی است، که در واقع به شیوه اسنادی

تاریخی به تحلیل مسأله می‌پردازد. در این روش ابتدا منابع مکتوب موجود در حوزه پژوهش گردآوری شده و در مرحله بعد با تقسیم‌بندی مباحث مختلف و دیدگاه مذاهب اسلامی بر حسب سؤالات و فرضیه‌های تحقیق در حوزه زنهان و زندانی به تبیینی دقیق از مسأله دست می‌یابیم. نظر به این که گردآوری اطلاعات در این پژوهش بر اساس تحقیق کتابخانه و تحلیل اسناد تاریخی موجود است، لذا در صدد می‌باشیم که آن چه که از طریق مطالعه کتاب‌ها در این زمینه به دست آمده با آن چه در محیط زندان و تأثیری آن بر روی افراد زندانی مطابقت دارد یا نه؟! در واقع تبیین مرز بین نگاه آرمانی با واقعیت موجود و سپس نقطه نظرات و دلایل امر واقع شده را به دانش پژوهان ارائه کنیم.

و اما در باره ساماندهی این تحقیق باید گفت:

این پژوهش در چهار فصل تنظیم شده است:

فصل اول؛ کلیات و مفاهیم را شامل می‌شود که در آن چندین گفتار را مورد بحث قرار می‌دهد و موضوع مطرح شده را کنکاش میکند. در فصل اول روبه رو هستیم با گفتار اول و توضیحاتی از قبیل حبس «زندان» در لغت و اصطلاح و همچنین با گفتار دوم که در مورد واژه سجن سخن گفته و در مبحث دوم این فصل تاریخچه زندان و حقوق زندانیان و اقسام زندان در اسلام را بررسی می‌نماییم.

فصل دوم؛ هدف ما در طرح مباحث نظری است که دارای زوایای مختلفی است که به آن پرداخته شده است.

فصل سوم؛ در این فصل با طرح بحثی در مورد حقوق زندانی از دیدگاه فریقین و بیان زیر شاخه‌هایی همچون حق زندانی در صورت تبرئه، حق زندانی برای حضور در مراسم مذهبی، حق رفاه و چند موضوع دیگر بحث خواهیم کرد. فصل چهارم؛ شروع بحث در موارد زندان از دیدگاه فریقین بوده و در ادامه

با زیر شاخه‌های آن شامل «حبس مدیون (بدهکار)، حبس قاتل حبس متهم به دزدی و ...، ادامه می‌دهیم و نقطه نظرات و دیدگاه‌های مطرح شده در این فصل را مرور می‌کنیم.

مباحث مربوط به «زندان» و «زندانی» از مباحث مهم حقوق بوده و قضات دادگستری به نوعی با این موضوع درگیر بوده و هستند. امروزه، رویکرد حقوق و دادگاه‌ها، به سوی «زندان زدایی» و «مجازات‌های جایگزین» پیش می‌رود. زندانی ساختن مجرمان، آسیب‌های فراوانی به مجرم، خانواده و بستگان ایجاد می‌کند که جبران آن، در بیشتر موارد، ممکن نیست. مجازات زندان، باید به موارد خاص و نادر، منحصر گردد. البته تردیدی وجود ندارد که در برخی موارد، هیچ جایگزین دیگری برای «مجازات زندان» وجود ندارد؛ مثل: قاتل‌های زنجیره‌ای، مجرمین حرفه‌ای، کلاهبرداران سابقه‌دار و افرادی که امنیت عمومی را مختل می‌سازند.

آنچه در این اثر مورد توجه واقع شده است، احکام و مصادیق زندان از دیدگاه فقه امامیه و اهل سنت است. رویکرد تطبیقی در این اثر می‌تواند، جنبه نوآوری آن باشد. هیچ کار بشری بدون نقص و عیب نیست. ممنون می‌شویم اساتید، طلاب و دانشجویان محترم، انتقادات و پیشنهادات خود را به ما گوشزد نمایند. این اثر را به بانوی دو جهان، دخت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله تقدیم می‌شود. امید است از شفاعت آن بانوی با فضیلت، و خاندان عصمت و طهارت بهره مند بوده و همواره مشمول دعای خیر شما خواننده عزیز باشیم.

مؤلفان:

محمد مهدی کریمی نیا

هادی لطفی

۱۳۹۸/۹/۲۵